

Sequuntur alii de SYMBOLO sermones tres, Augustinum, cui hactenus adscripti in ante editis fuerunt, haudquaquam nobis representantes, sed oratorem genere dicendi, eruditione et ingenio multo inferiorum.

DE SYMBOLO

SERMO (a) AD CATECHUMENOS.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sacramenta celebrata circa catechumenos. Crucis signum. Examen et scrutinium. Arma contra diabolum, Symbolum et Crux. Professio catechumenorum, renuntiare se diabolo et pompis ejus. Arma diaboli, voluptas et timor. Arma nostra spiritualia, timor Dei castus et fides orationis.* Sacramentorum rationem, sive transactæ noctis, sive præsentis sancti Symboli exponendam suscepimus Sanctitati vestræ, donante illo qui dat omnibus affluenter, et non improperat (Jacobi 1, 5). Dives est enim in omnibus qui invocant illum (Rom. x, 12). Ipse quippe potest adjuvare intentionem nostram, acceptabilem pro nobis faciens orationem vestram. Accipite itaque vos qui fide desideratis verbum Dei, tanquam competentem cibum, ex quo vobis Dominus operetur incrementum. Nondum quidem adhuc per sacrum Baptismum renati estis, sed per crucis signum in utero sanctæ matris Ecclesiæ jam concepti estis. Agat itaque hæc mater congruis alimentis prius pascere quos portat, ut post partum lætetur se tales suscepisse quos spiritualiter nutriat. Quid est, dilectissimi, quod in vobis celebratum est? Quid est quod hæc nocte circa vos actum est, quod præteritis noctibus actum non est; ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiæ, ibique cervice humiliata quæ male fuerat antea exaltata, in humilitate pedum cilicio substrato in vobis celebraretur examen, atque ex vobis extirparetur diabolus superbus, dum super vos invocatus est humilis altissimus Christus? Omnes itaque humiles eratis, humiliterque petebatis, orando, psallendo atque dicendo, *Proba me, Domine, et scito cor meum* (Psal. cxxxviii, 25). Probavit, examinavit, corda servorum suorum suo timore tetigit; diabolum sua virtute fugavit, atque ab ejus dominio suam familiam liberavit. Non aliter hic actus est¹ pauper, aliter dives, aliter dominus, aliter servus: quia unus est omnibus introitus ad vitam (Sap. vii, 6); et si sic ad hanc fragilem atque caducam, quanto magis ad illam immortalam atque sempiternam?

2. Purgata itaque familia Redemptoris, posteaquam cantavit canticum salutis, accepit Symboli remedium contra serpentis² venenum: ut si quando voluerit adversarius diabolus denuo insidiari, noverit redemptus cum Symboli sacramento et crucis vexillo ei debere occurri; ut talibus armis indutus facile vincat christianus, de cujus oppressionem male antea triumphaverat nequissimus diabolus. Ex qua re nobis factus est adversarius diabolus, nisi ex hac, quia videt liberos quos tenebat ante captivos, quia videt sanos quos suis jaculis prostraverat vulneratos, quia videt vestiri denuo immortalitate quos nudaverat propinando iniquitatem; quia *muscipulæ* ejus *comminutæ sunt, et nos eruti sumus: adiutorium nostrum in nomine Domini* (Psal. cxxiii, 7, 8)? Si adiutorium nostrum in nomine ejus est; renuntiemus diabolo, pompis et angelis ejus. Hoc audistis, hoc et vos professi estis, renuntiare vos diabolo, pompis et angelis ejus. Videte, dilectissimi, quia hanc professionem vestram in curiam profertis angelicam: nomina profitentium in libro excipiuntur vitæ, non a quolibet homine, sed a superiore cœlitus potestate. Optimi jam tirones Dei, fortes milites Christi, dum arma sacramentorum suscipitis, pugnam adversus diabolum indicitis: dum

ejus operibus renuntiatis, vehementius in vos ejus furias provocatis. Sed non metuat miles Christi: induemini enim ipsum Christum, ut per eum velociter superetis adversarium diabolum. Quibus armis pugnat et ille? Illecebrosis et subdolis. Duo sunt genera armorum ejus valde fortia, contra quæ vigilanter ac fortiter stare debet omnis miles Christi, qui triumphare cupit et superare virtutem diaboli. Quæ sunt ista duo genera armorum? Voluptas et timor. Alios enim voluptate capit, alios timore frangit. Confirmetur et nostra acies, proferantur arma spiritualia. Contra timorem diaboli adsit timor Domini castus, *permanens in sæculum sæculi* (Psal. xviii, 10). Contra voluptatem turpissimæ delectationis, non desit fides orationis. Et quid metuat christianus, quando admonetur sic orare, sic præsumere, sic fidere, ut dicat: *Dominus mihi adiutor est, et ego despiciam inimicos meos* (Psal. cxvii, 7). Plures tamen noveritis, dilectissimi, capere adversarium per voluptatem; quam per timorem. Nam quare quotidie muscipulam spectaculorum, insaniam studiorum ac turpium voluptatum proponit, nisi ut his delectationibus capiat quos amiserat, ac lætetur denuo se invenisse quos perderat?

CAPUT II. — 3. *Spectacula circi fugienda: alia esse quæ in Ecclesia cernuntur, spectacula salubria. Deterret a theatro Scandalistæ. Amphitheatri cruenta certamina. Venatores cum ursis certantes.* Quid nobis¹ ire per multa? Breviter admonendi estis quid spernere, et quid diligere debeatis: Fugite, dilectissimi, spectacula, fugite caveas turpissimas diaboli, ne vos vincula teneant maligni. Sed si oblectandus est animus, et spectare delectat; exhibet vobis sancta mater Ecclesia veneranda ac salubria spectacula, quæ et mentes vestras oblectent sua delectatione, et in vobis non corrumpant, sed custodiant fidem. Amator est quispiam circi? Quid delectat in circo? Aurigas videre certantes², populos insana furia anhelantes, quemlibet celerem præcedentem, adversarii sui equum frangentem. Ista est omnis delectatio, clamare, quia vicit quem diabolus vicit; exsultare et insultare, quod adversa pars perdidit equum, cum is qui tali spectaculo delectatur, vanum³ perdidit animum. Vide contra nostra sancta, sana, suavissima spectacula. Intuere in libro Actuum Apostolorum, claudum ex utero matris nunquam ambulantiem quem Petrus fecit currentem; vide subito sanum, quem antea intuebaris infirmum (Act. iii, 2-8): et si est in te sanitas mentis, si in te fulget ratio æquitatis ac delectatio salutis, vide quid debeas expectare, vide ubi debeas exclamare; illic ubi equi sani franguntur, an hic ubi homines fracti salvantur? Sed si te pompa illa, figura ea equorum⁴, compositio curruum, ornatus et aurigæ superstantis, equos regentis, vincere cupientis; si hæc te, ut dixi, pompa delectat: nec hanc tibi denegavit, qui pompis diaboli renuntiare præcepit. Habemus et nos spirituale nostrum aurigam sanctum prophetam Eliam, qui quadrigæ igneæ superimpositus, tantum cucurrit, ut metas prenderet cœli (IV Reg. ii, 11). Et si adversarios, quos et vera virtus vicit, et quos ille volando transiit, atque ex quorum victoria palmam supernæ celsitudinis accepit,

¹ Sola editio Lov., exactus est.

² Apud Lov. additur, antiqui.

(a) Alias, Liber secundus, in ante editis, tom. 9.

¹ Hic editi addunt, opus est.

² Editio Lov. ad marginem habet: « Alias, currentes. »

³ Sic Mss. At editi loco, vanum, habent, jam.

⁴ In Mss., figuræ equorum.

videre desideras : *Carrus Pharaonis et omnem virtutem ejus projecit in mare* (*Exod. xv, 4*).

4. Alius fortassis theatri amator admonendus sit, quid fugiat, et quo delectetur; ac sic voluntatem spectandi non perdat, sed mutet. In theatris labe morum, discere turpia, audire inhonesta, videre perniciosa. Sed adjuvante Domino ea ex cordibus vestris firmiter repellamus. Singula singulis comparemus. Illic intuentur spectatores propositum nescio quem confictum deum Jovem, et adulterantem, et tonantem : hic respicimus verum Deum Christum, castitatem docentem, immunditiam destruentem, salubria prædicantem. Illic fingitur quod idem Jovis Junonem habeat sororem et conjugem : hic prædicamus sanctam Mariam matrem simul et virginem. Illic stupor ingeritur visui, ex usu hominem in lunc ambulantem : hic magnum miraculum, Petrum mare pedibus transeuntem (*Matth. xiv, 29*). Illic per mimicam turpitudinem castitas violatur : hic per castam Susannam castumque Joseph libido comprimitur (*Gen. xxxix, et Dan. xiii*), mors contemnitur, Deus amatur, castitas exaltatur. Chorus illic et cantio pantomimi illicit auditum, sed expugnat sanum affectum : et quid tale nostro cantico comparandum sit, in quo dicit qui amat et cantat, *Narraverunt mihi peccatores delectationes suas, sed non ita ut lex tua, Domine; omnia mandata tua veritas* (*Psal. cxviii, 85 et 86*)? Nam illic universa fingit vanitas. Scandalistarum quis illic forte peritiam admiretur, videre parvulos in area ludentes, diversas historias exhibentes. Sed videte nostrorum lusus infantum. In utero Rebeccæ duo certant infantes : procedente majore, minoris manu emissa ex utero, planta majoris apprehensa est (*Gen. xlv, 22, 25*). In quorum certamine magni sacramenti figura monstrata est, ut minor supplantaret majorem, eique postmodum primatum atque benedictionem auferret. In quibus parvulis quasi ludentibus, et sacramentum, ut dixi, magnum exhibentibus, et reprobi in Esau demonstrantur Judæi, et prædestinati in Jacob apparent Christiani. Ille enim Jacob unus parvulus sic garriens, multos in se prædestinatos etiam parvulos demonstrabat infantes, qui ex utero matris suscipiuntur manibus fidelium, nec eos sic excutiunt, ut in aere pendeant, sed ut renati in cælo vivant. His igitur oblectamentis mens delectetur, pascatur anima christiana; hanc sobrietatem retinens mentis, fugiat ebrietatem diaboli.

5. Nec amphitheatri certamina seducant aut pertrahant christianum : quo quidem tanto avidius curritur, quanto tardius exhibetur. Sed etiam ibi quid non periculosum ingeritur aspectibus, quid non cruentum? ubi, sicut ait beatissimus Cyprianus, voluntas noxia ad feras homines nullo crimine damnat (*Cypr. in epist. 2 ad Donat.*). Non ergo vos, dilectissimi, illud spectaculum crudele invitet intueri, novem ursis duos altercantes venatores : sed delectet videre unum nostrum Daniele m orando superantem septem leones. Discerne spiritualis amator certamina : vide duos noxios voluntate ¹, vide unum innocentem ac plenum fide. Vide illos pro præmio terreno suas animas bestiis obtulisse : vide istum in oratione clamantem, *Ne tradideris bestiis animas confitentes tibi* (*Psal. lxxiii, 19*). In illo spectaculo contristatur editor, si venator evadat illæsus, qui ei plures bestias interemit : in isto nostro sine ferro pugnatur, nec Daniel læditur, nec fera occiditur; et sic vincitur, ut rex miretur atque mutetur, et populi pertimescant, et inimici dispereant (*Dan. xiv, 30-42*). Admirabile spectaculum nostrum, plane mirabile, in quo Deus adjuvat, fides vires impetrat, innocentia pugnat, sanctitas vincit, præmium consequitur tale, quod et ille qui vicerit accipiet, et qui donaverit nihil amittet. Ista spiritualia munera (a) concupiscite, ad hæc intuenda et cum omni securitate spectanda alacriter ad ecclesiam convenite, ab omni

cupiditate carnali propositum cordis revocate, omnem sollicitudinem vestram Deo gubernandam committite : ut adversarius revereatur, nihil in vobis inveniens suum; vosque illum repudiantes, ejusque pompis renuntiantes, posteaquam ab ejus insidiis vestra fuerit eruta libertas, ne vos inveniat vacuos ille nefarius, quem novimus etiam non suos tenere cupientem.

CAPUT III. — 6. *Omnipotentia Dei probatur ex creatione rerum de nihilo. Trinitas. Filium quoque esse Deum omnipotentem, æternum et æqualem Patri. Fideliter credite in Deum Patrem omnipotentem. Omnipotentem Deum credimus, qui omnia faciens factus non est : et ideo omnipotens est, quia de nihilo fecit quæcumque fecit. Non enim eum aliqua materies adjuvit, ex qua demonstraret artis suæ potentiam : sed ex nihilo, ut dixi, cuncta creavit. Hoc est enim esse omnipotentem, ut non solum fabrica ipsa, sed etiam materies ab illo inveniatur esse, qui non habuit initium ut esset; et is qui sempiternus est, crearet, non id quod ipse esset, sed ut ab illo essent jam accepisse ¹. Omne enim quod est, ab illo est : ipse autem a seipso est, qui non ab aliquo factus est. Fecit ergo facta non factus, creavit creaturam non creatus : qui etiam ipsi creaturæ convenientibus gradibus per diversas ordinationes constituit potestates. Potest quippe secundum datam potestatem quilibet angelus vel homo dici potens; sed numquid potest dici omnipotens? Potest dici rex vel imperator, quod multa quæ velit possit : non tamen eum qui sanum sapit, audebit dicere omnipotentem; nam si voluerit eum adulando ita laudare, incipit et illum et se ipsum fallendo decipere. Quomodo enim audebit dicere omnipotentem, quem videt multum velle vivere et vitam succedente morte finire? Si omnipotens est, non moriatur, a morte excludatur ². Si autem ei mors terminum dabit, omnipotentem eum non fuisse ipsa mors demonstrabit. Non ergo quispiam audebit quamlibet creaturam, sive cœlestem sive terrestrem, dicere omnipotentem, nisi solam Trinitatem; Patrem scilicet, et Filium, et Spiritum sanctum.*

7. Non enim, cum dicimus nos credere in Deum Patrem omnipotentem, sicut hæretici Ariani, negamus Filium omnipotentem, aut Spiritum sanctum negamus omnipotentem. Si Filium negaveris omnipotentem, negabis et Patrem omnipotentem. Sed major est, inquit, Pater, minor est Filius. Hoc in hominibus, hoc in omnibus, et tu in omnibus perturbaris. Divinam naturam considera, Deum attende, sempiternum cogita : nam vane conturbaris. Si sempiternus est Pater, sempiternus est utique et Filius. Si enim fuit Filius quando non fuit Filius, fuit et Pater quando non fuit Pater : quod si fuit aliquando Pater non Pater, non fuit omnipotens; minus enim habuit in eo quod postea effectus est Pater. Si das initium Filio, das initium et Patri. Pater enim a Filio appellatus est Pater. Si autem semper fuit Pater, semper fuit et Filius. Et si Deus est Pater, Deus est et Filius : non enim aliud potuit procedere de Deo quam Deus. Quod si Deus est Pater, Deus est et Filius; et si sempiternus est Pater, sempiternus est et Filius : quem non præcessit ætate nec dignitate, non eum ³ minuit æqualitate. Apostolum audi quid de Deo Filio dicat : *Cum in forma Dei esset, inquit, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* (*Philipp. ii, 6*). Non rapuit, quia naturaliter habuit. Omnipotentia itaque Patris in Filio, omnipotentia Filii in Patre; quia neque aliquando Pater sine Filio, neque aliquando Filius sine Patre. Divinam illam nativitatem qua Filius processit ex Patre, qua natus est Deus de Deo, sine initio, sine tempore, sine matre, sine aliqua fragilitate, sine ulla sui diminutione, non possumus explicare : *Nativitatem autem ejus, ait propheta, quis enarrabit* (*Isai. liii, 8*)? Et revera

¹ Locus perplexus, in quo Fulienis codex omittit, sed ut ab illo essent, jam accepisse.

² Mss., a morte non excludatur.

³ Mss., non enim. Sic etiam editio Er. quæ deinde sola prosequitur, minuit æqualitatem.

¹ Er. et Mss., voluptate.
(a) Id est spectacula.

quis comprehendere vel dicere potest quomodo natus sit, qui semper est in Patre, et nunquam recedit a Patre? Digne, ut dixi, non possumus enarrare: sed debemus corda nostra ipsi Filio præparare; ut illuminando et per fidem gubernando perducatur nos ad speciem veritatis suæ, ne remaneamus in tenebris infidelitatis nostræ, ne aliud æstimando de Filio quam quod est Pater, ipse Filius non docendo, sed increpando nos admoneat sicut Philippum, dicens, *Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem. Annon agnoscis quia ego in Patre, et Pater in me est* (Joan. xiv, 9, 10)? Sicut ergo Deus de Deo natus est, et lux de lumine, et dies ex die; ita et Omnipotens ex omnipotente. In ista enim mortali nostra generatione qui est pater, aliquando non fuit pater; et qui est filius, non semper est filius: quia et ipse filius cum accessu temporis patrem amiserit, conjugem acceperit, prolemque susceperit, non erit filius, sed ipse vocabitur pater; et quilibet pater antequam suscipiat filium, non vocabitur pater. Accedit ergo aliquid tempore, quod præcedat tempore. Non ergo æstimemus hoc in illa divinitatis esse substantia, in illa generatione sempiterna. Non enim illic deficiendo moritur Pater, ut Filius crescendo perveniat ad Patris dignitatem; aut sunt ibi tempora, quia per ipsum facta sunt tempora.

CAPUT IV. — 8. *Idem contra Arianos confirmatur. Trinitatem totam esse Deum omnipotentem. Trinitas judex. Tota Trinitas omnipotens, immortalis et invisibilis. Idola cordium.* In quo autem tu, hæretice, audes dicere Filium minorem, quem nos confitemur æqualem? In ætate? Non ibi sunt tempora. In divinitate? Deus est Pater, Deus est et Filius. In opere? Omnia per Filium facta sunt. Dicit quidem Scriptura, quod Deus fecerit mundum, sicut scriptum est in libro Geneseos, *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1): sed nos audientes Deum Patrem, cognoscimus Filium et Spiritum sanctum. Tu forsitan dicis, Deus Pater fecit mundum. Sed audi quid Joannes evangelista dicat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 1, 2). Ecce, sine Filio dicit nihil esse factum; quoniam omnia per ipsum facta sunt. Si sine Filio factum est nihil, quid fecit Pater quod non fecit Filius, de quo dicit Evangelista quod sine Filio factum est nihil? Si autem, sicut vera fides catholica habet, in Filio operante constituas Patrem, et in Patre operante constituas Filium, quoniam Filius in Patre est et Pater in Filio, omnipotens invenietur Filius, si in ipso omnipotens est Pater: si autem non est omnipotens Filius, ut prædicat hæreticus arianus, non est in illo omnipotens Pater, falsumque erit secundum ipsos quod ipse Filius ait, *Ego in Patre, et Pater in me est*. Absit autem ut falsum sit quod Veritas dicit: confundatur arianus, qui veritati contradicit.

9. Demonstremus tamen ex Scripturis dictum Filium omnipotentem sicut et Patrem, ut non solum ratio vera, sed etiam divina testimonia hæreticorum frontem percutiant impudentem. Dicitur est Pater omnipotens, propheta dicente, *Hæc dicit Dominus omnipotens* (I Cor. vi, 18). Dicitur est et Filius omnipotens, Joanne apostolo in Apocalypsi dicente, *Ab Jesu Christo Domino nostro, qui est, et qui fuit, et qui venturus est omnipotens* (Apoc. 1, 5, 8). Dicitur est et Spiritus sanctus omnipotens, Salomone prophetante, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et is qui continet omnia, scientiam habet* (Sap. 1, 7). Annon est omnipotens qui continet omnia? Dicit enim Scriptura quod Deus judex sit, dicente Apostolo, *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum* (II Cor. v, 10). Sed nos quando audimus Deum judicem, totam intelligimus Trinitatem. Tu autem, hæretice, dic quis sit iste Deus judex; Pater, an Filius? Si dixeris, Pater est; negas Filium judicem, quem in Symbolo etiam tu confiteris venturum vivos mor-

tuosque judicaturum. Contradicis etiam Evangelio dicenti, *Cum Filius hominis venerit in claritate sua, congregabuntur ante eum omnes gentes; et separabit eos ab invicem, sicut separat pastor oves ab hædis*. In quo loco ab Evangelista expressius judex demonstratus est Filius, ut etiam ejusdem judicis sententia panderetur, dicentis, *Ibunt impii in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam* (Matth. xxv, 51, 52, 46). Quod si nolens obsistere tantæ auctoritati dixeris Filium judicem, Patrem ergo negabis judicem? Non, inquis, nego Patrem judicem. Quomodo non negas? Quia Pater, inquis, potestatem dedit, Filius accepit. Video quidem, hæretice, quo strabis oculis intendas, quo perversæ mentis aciem intentionis dirigas. Recitaturus enim mihi es ex Evangelio et dicturus: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* (Joan. v, 22). In eo, inquis, quod Pater dedit, Filius accepit, major est utique qui dat, quam qui accipit: major est Pater, minor est Filius. Non ex hac sententia gloriatur tua vanitas; quoniam ex ipsa te nunc divina convincit auctoritas. Pater, inquis, non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Cognoscimus: novit quippe sana fides quomodo hoc intelligat. Homo enim ille susceptus, qui etiam ipse appellatus est Dei Filius, accepit potestatem, sed dante Patre et Filio; quoniam Filius in Patre est, et Pater in Filio. Cæterum si tu, hæretice, secundum illam perversam vestram doctrinam illi hoc volueris assignare divinitati, qua Filius æqualis est Patri, quæro abs te diligentius, et ut mihi respondeas celeriter insistam, quis sit ille qui in libro Deuteronomii Moysi dicebat, *In die judicii reddam illis*. Non potes dicere, Pater est; quoniam secundum Evangelii sententiam a te prolatam, *Pater non judicat quemquam*. Ergo Filius est qui dicebat, *In die judicii reddam illis*. Filius est? Responde, quid dubitas? Filius hoc dixit, annon? Non est quod dicas nisi Filium dixisse, *In die judicii reddam illis*; quoniam Pater non judicat quemquam. Sed vide sequentia libri hujus, quemadmodum te provocet, quemadmodum convincat. Cum enim dixisset, *In die judicii reddam illis*; post paululum secutus adjunxit, *Videte, videte, inquit, quoniam ego sum Deus, et non est alius præter me* (Deut. xxxii, 35, 39). Quid agis, ariane? Non est qua excas. Dic, si audes, Filium solum hoc dixisse, et negabis Patrem, nec Deum esse, nec judicem. Depone vel nunc convictus animositatem, audi veritatem, intellige Deum judicem Trinitatem. Audi quod et Spiritus sanctus judex sit. Ipse Dominus in Evangelio ait: *Cum venerit Paracletus, ipse arguet mundum de peccato, de justitia, et de judicio* (Joan. xvi, 8). Quid quæris amplius? Item demonstrat Scriptura divina quod simul habitet Pater et Filius et Spiritus sanctus in homine, tanquam in templo suo. In Evangelio Filius, *Si quis me, inquit, diligit, diligetur a Patre meo; et veniemus ad eum ego et Pater, et mansionem apud illum faciemus* (Id. xiv, 23). Ecce Pater et Filius: quid Spiritus sanctus? Apostolum audi: *Nescitis, inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* (I Cor. iii, 16)? Item demonstratur quod simul deserat impios Pater et Filius et Spiritus sanctus. Salomon propheta, *Perversæ, inquit, cogitationes separant a Deo*. Ecce Deus Pater deserens perversas cogitationes. Quid Deus Filius? Sequitur: *Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia*. Christus est enim Dei Virtus et Dei Sapientia (Id. i, 24). Ecce et Filius deserit malevolam animam, in qua sunt perversæ cogitationes, quas deseruit Pater. Restat de Spiritu sancto. Audi post paululum quid sequatur: *Sanctus, inquit, Spiritus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu* (Sap. 1, 5-5). Audi, sine intellectu deserere hominem Spiritum sanctum. Quando ista idem ipse Spiritus sanctus per Prophetam dicebat, vos prævidebat. Ecce jam illa inseparabilis Trinitas testimoniis divinarum Scripturarum demonstratur, quod simul habitet; simul regnet, simul possideat, simul deserat: quam vos, Ariani, separando et per diversos gradus Filio et Spiritui sancto injurias irrogando, non in vobis habitare

¹ Sic melioris notæ Mss. juxta græcum. At editi bis, videt.

sinitis¹: quoniam et Deus Pater aufert se a cogitationibus perversis quæ sunt in vobis: et in malevolam animam non introibit sapientia; quia per vestræ animæ malitiam sicut Filium a Patre, ita gregem separatis a summo pastore: et Spiritus sanctus effugiet fictum, id est, fictionem perversæ vestræ doctrinæ, in qua demonstratum est, nec Patrem, nec Filium, neque manere Spiritum sanctum.

10. Quoniam igitur de unitate agitur Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, quam unitatem non audemus dicere tres deos, nec tres omnipotentes, nec tres invisibiles, nec tres immortales, sed unum Deum, de quo dicit Apostolus, *Immortali, invisibili, incorruptibili soli Deo honor et gloria* (I Tim. I, 17): non ergo nobis ipsis fingamus Patris et Filii et Spiritus sancti, diversas dignitates, separabiles et inæquales ætates, ampliores et infirmas potestates, ne quod ipse Dominus Salvator noster virtute ac majestate sua idola eradicavit et templa, rursus in cordibus Christianorum diabolus fabricet idola. Fides itaque catholica hæc est: Omnipotentem, immortalem, atque invisibilem credere Deum Patrem: omnipotentem, immortalem, atque invisibilem credere Deum Filium, secundum divinam nativitatem; visibilem autem, mortalem, minoremque angelis factum secundum susceptam humanitatem: omnipotentem, immortalem atque invisibilem credere Spiritum sanctum secundum æqualem divinitatem; visum autem in specie columbæ propter Filii attestationem (Matth. III, 16). Et hæc est Trinitas simplex unitas, inseparabilis, inenarrabilis, semper manens, semper præsens, ubique regnans, unus Deus, de quo propheta David dicit: *Tu es solus Deus magnus* (Psal. LXXXV, 10).

CAPUT V. — 11. *Nativitas Filii ex virgine. Signa in Christi nativitate. Infanticidium. Puer Jesus in medio doctorum inventus. Aquæ in vinum conversio.* Credimus in Filium ejus Jesum Christum, natum de Spiritu sancto ex virgine Maria. Hanc nativitatem, incredule, quid expavescis? Noli credere, si tantum homo erat qui natus est: si autem Deus homo erat, de qua voluit natus est, quia sicut voluit natus est. Illud potius mirare, quia Verbum suscepit carnem: nec est mutatum in carnem, quia manens Deus suscepit hominem. Cæterum quid miraris, quia genitrix suum genuit genitorem, quia creavit creatura factorem? Sic voluit nasci excelsus humilis, ut in ipsa humilitate ostenderet majestatem. Portabat filium mater intacta, mirabatur et ipsa in aspectu suæ prolis, quam amplexus non strinxerat maritalis. Sed, incredule, audi prædictum, cognosce impletum. David propheta dicit, *Mater Sion, dicet homo; et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus* (Psal. LXXXVI, 5). Ipse qui fundavit eam Altissimus, ipse in ea factus est homo: Altissimus, quia talem matrem creavit; Altissimus, quia sic se in ea formavit, ut procedens ex ejus utero, et filium ejus redderet, et integritatem non corrumpere. Quæ est gratia matris hujus et virginis? Quæ est gratia hujus feminæ, quæ virum nesciens filium portat? Quæ est gratia? Audite Gabrielem angelum eam salutantem: *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum* (Luc. I, 28). Quando Angelus istam virginem sic salutavit, tunc eam Spiritus sanctus fecundavit: tunc illa femina virum sine viro concepit, tunc repleta est gratia, tunc Dominum suscepit, ut esset in ea qui fecerat eam. Neque enim, dilectissimi, credendum est, quod illo jam præsentem ac protegentem poterat illi feminæ dominari corruptio, in qua non erat ardoris libido.

12. Noverit tamen quem portavit Virgo mater, noverit, stupor abscedat, fides accedat. Ecce quem portat nascitur; nondum loquitur, et totum conculit mundum. Clamat cælum, novi sideris radians fulgore: clamat terra, turbata per Herodem; veniunt Magi admoniti, inquirunt Judæi turbati; quærunt ubi esset qui ubique totus est, quærunt in mundo fabricator mundi. Ad hoc autem quærèbatur, non ut agnoscere-

tur, sed ut occideretur (Matth. II): quia mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit (Joan. I, 10). O mundè immunde, venit qui te redimat, et turbaris; et tunc eum vis perdere, quando ille te disposuit liberare! O Judæorum terra impia, non congruis cælo. Cælum demonstrat, ut adoretur; tu quæris, ut infans necetur. Ille tibi annuntiat Deum hominem suscepisse pro te, et tu vis perdere eum qui venit redimere te. Exspecta paululum; ad hoc quidem venit, ut tuam etiam pessimam impleat voluntatem: sed susline, ut suam ille colligat hæreditatem. Collige, collige, Redemptor: non gloriatur dispersor. Vindica in eos qui te parvulum persequuntur, parvuli ipsorum pro te moriantur. Si ipsi in te crudeles existant, parvuli ipsorum pro te moriantur. Vindica, sic vindica. Insultent filii parentibus nondum loquentes, convincant sævientes: infantes dicant testimonium de tua innocentia, quia non est in te ulla malitia; et ii qui te volunt innocentem occidi, hoc eis proveniat, ut suos parvulos ab eis facias separari. Lugeatis licet Judæi atque plangatis filios vestros, non illi moriantur, quia a vita suscipiuntur: vobis irrogatur pœna orbitalis, cæterum illis gloria offertur immortalitatis. Nuntiastis Herodi ubi occidendus inveniri potest Filius Dei: sed ille filios vestros occidens pro Filio Dei, et vos orbitalis pœna nesciens punit tanquam proditores, et filios vestros Dei fecit hæredes. Sic vos irridebat ille, ille qui habitans in cælo, jacebat in terra: sic furias vestras vestrique regis subsannabat, quando mala vestra in vos retorquebat, et de malis vestris multa ille bona faciebat.

13. Agnovisti, Virgo mater, filii tui infantiam, agnosce et pueriliam. Evangelium loquitur: *Perrexerunt, ait, cum puero Jesu parentes ejus in Jerusalem, ut pro eo offerrent sacrificium secundum legem. Et factum est remeantibus illis, puer Jesus remansit in templo: et erat disputans cum senioribus et scribis; et mirabantur omnes in sapientia quæ erat in eo, et turbabat multos. Sed cum reversi essent quærentes illum, invenerunt illum sedentem in medio seniorum, interrogantem et respondentem illis. Et ait illi illa mater: Fili, quid fecisti nobis? Ecce enim solliciti et anxii quærebamus te. Tunc ille: Quid sollicita eras, inquit? nescis quia oportet me in his quæ Patris mei sunt operari* (Luc. II, 43-49)? Quando talia mater a puero filio audivit, corde expavit: non enim patrem nominabat ille quem nesciebat in terra, sed illum qui fecit cælum et terram.

14. Agnoscat et ejus adolescentiam, videat multa et magna miracula, conversionem aquarum in vinum. In quo primo miraculo tentavit illa femina jubere se filio posse tanquam mater domina quæ se agnoscebat ancillam. *Fili, ait, deficit illis vinum, fac rursus ut aquæ convertantur in vinum. Et ille ut distingueret inter Deum et hominem, quia secundum hominem minor erat, secundum hominem subditus erat, secundum Deum autem supra omnes erat* (Joan. II, 3, 4): *Quid mihi et tibi, inquit, mulier? nondum venit hora mea.* Tanquam ei diceret: Veniet hora, quando id quod natum est de te in cruce pendens agnoscat te, et discipulo dilecto commendet te; in hoc autem miraculo quid mihi et tibi? Non enim hoc processit ex te, sed ex eo qui fecit te¹: non competit tibi ut jubeas Deo, competit autem ut subdita sis Deo. Sed pia mater quæ non aspere tulit admonitionem filii dicentis, *Quid mihi et tibi?* videat in cæteris miraculis Deum operantem, quem intuebatur filium adolescentem, videat cæcorum illuminationem, leprosoꝝ mundationem, claudorum cursus, surdorum auditus, dæmonum fugationes; et quod majus his omnibus, mortuorum resurrectionem. Sed adhuc agnoscat hæc mater, et expavescat filii sui etiam juventutem.

CAPUT VI. — 15. *De passione et resurrectione Christi.* Quid restat juveni, nisi ut procedat velut sponsus de thalamo suo? Accipiat sponsus sponsam,

¹ Mss., non in vobis habitat.

¹ Sic Fuliensium codex. At Divionensis, sed in eo fecit te. Editi vero, sed in eo qui fecit te.

quærat, inveniatur quæ ei jungatur. Non est solus homo, sed Deus est et homo: quærat quæ ei jungatur. Qualis est de qua natus est, talis ei inveniatur, quæ et matrem reddat secundam, et virginem servet intactam. Filius permanentis virginis, virginem permansuram accipiat. Ecce tempus est: modo Judæi suam impleant voluntatem, quando dignatur ipse dare potestatem. Agite, Judæi, nescientes nuptias Agni, date præmium pecuniæ malo nebuloi Judæ: agite ut ille qui natus est de virgine, a Pontio Pilato suspendatur in cruce. Ascendat sponsus noster thalami sui lignum, ascendat sponsus noster thalami sui lectum. Dormiat moriendo, aperiatur ejus latus, et Ecclesia prodeat virgo: ut quomodo Eva facta est ex latere Adæ dormientis, ita et Ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis. Percussum est enim ejus latus, ut Evangelium loquitur, et statim manavit sanguis et aqua (*Joan. xix, 34*), quæ sunt Ecclesie gemina Sacramenta. Aqua, in qua est sponsa purificata: sanguis, ex quo invenitur esse dotata. In isto sanguine sancti martyres amici sponsi stolas suas laverunt, candidas cas fecerunt, ad nuptias Agni invitati venerunt, ab sponso calicem acceperunt, biberunt, eique propinaverunt. Sanguinem ejus biberunt, sanguinem suum pro illo fuderunt. Quid egit vesana impietas Judæorum, quia invitati non solum venire noluerunt, sed insuper sponsum occiderunt? Quid egit iniquitas Judæ qui eum vendidit, a quo redimi debuit? Ecce nec Judas tenuit pretium, nec Judæi quem comparaverant Christum. Illi dico, Ubi est quod accepisti? Judæo dico, Ubi est quod emisisti? Illi dico, quando vendidisti, tunc te decepisti: isti dico, Quod emisisti, possidere non potuisti. Exsulta, Christiane; in commercium inimicorum tuorum tu vicisti: quod Judas vendidit et Judæus emit, tu acquisisti. Exsulta, exsulta, sponsa Ecclesia; quia nisi ista in Christo facta essent, tu ab illo formata non esses. Venditus redemit te, occisus dilexit te; et quia te plurimum dilexit, mori voluit propter te. O magnum sacramentum hujus conjugii! O quam magnum mysterium hujus sponsi et hujus sponsæ! non explicabitur digne humanis verbis. De sponso sponsa nascitur, et ut nascitur, statim illi jungitur; et tunc sponsa nubet, quando sponsus moritur; et tunc ille sponsæ jungitur, quando a mortalibus separatur: quando ille super cælos exaltatur, tunc ista in omni terra fecundatur. Quid est hoc? Quis est iste sponsus absens et præsens? Quis est iste sponsus præsens et latens, quem sponsa Ecclesia fide tantum concipit¹, et sine ullo amplexu membra ejus quotidie parit? Quis est iste qui sic natus est, sic crevit, sic mortuus est? Quis est iste qui infans regem terruit, puer Judæos convicit, juvenis Pontium Pilatum turbavit? Quis est iste? Vultis nosse? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ (*Psal. xxiii, 10*). Si Dominus virtutum ipse est rex gloriæ: ergo nec Judæos timuit quando armati venerant, nec judicem injuste judicantem, nec milites iridentes, nec inimicos subsannantes, nec coronam spineam imponentes, nec sua vestimenta dividentes, nec sel, nec acetum, nec crucem, nec lanceam, nec mortem. Quando enim ista Judæi Pontiusque Pilatus² faciebant, Dominus virtutum negotium nostrum agebat; quæ non rapuerat, tunc reddebat. Non rapuit iniquitatem, et pro iniquis suscepit mortem: ut impleretur quod de eo scriptum est, *Quæ non rapueram, tunc reddebam* (*Psal. lxxviii, 5*). Denique ut noveritis pro nobis reddidisse quod non debebat (*Christus enim pro impiis mortuus est* [*Rom. v, 6*]), mox ut sacculum carnis suæ in crucis ligno solvit³, et prelium nostrum exactori reddidit; ibi statim illum latronem fecit confessorem (*Luc. xxiii, 42*), ut per eum impiorum restauraret ruinam. Videte redemptum quem diabolus possederat homicidam: videte Dominum

virtutum et in ipsa morte miracula facientem. Tunc latro confitebatur, quando Petrus turbabatur; tunc iste agnovit, quando ille negavit. Sed numquid quia Dominus acquisivit latronem, Petrum perdidit negatorem? Absit, absit. Agebat mysterium qui fundebat pretium, in Petro demonstrans non in se quemquam justum debere presumere; in latrone, nullum impium conversum posse perire. Timeat bonus, ne pereat per superbiam: non desperet malus de multa malitia. Colligantur præsumentes⁴, colligantur desperantes. Magnum pretium pro nobis datum esse cognoscimus, quia sanguine Christi redempti sumus. Agamus quomodo tali Domino non displiceamus. Ecce amavit servos, et quos redemit servos, fecit liberos. Ecce parum est, quia donat libertatem suam; exhibet fraternitatem, promittit etiam hæreditatem. Habes amplius quod exspectes? Suscepit veniendo mortem tuam, donavit resurgendo vitam suam. Habes amplius quod exspectes? Ille, ille qui crucifixus est pro te, die tertio a mortuis resurgens, super cælos exaltavit te; filium Dei fecit te. Habes amplius quod exspectes? Quid retribuemus Domino, pro omnibus quæ retribuit nobis (*Psal. cxv, 12*)? Fecit nos antequam essemus, donavit vitam, donavit ætatem, donavit liberam voluntatem, donavit substantiam, donavit ingenium, donavit rationem, donavit scientiam; donavit omnia sua ut essent tua; et his bonis omnibus male usi sumus, superbi effecti sumus. Creatorem tanta bona largientem, merito prævaricationis offendimus: perivimus, quæsit: captivi ducti sumus, subvenit; ad mortem perpetuam ducebamur, liberavit. Quid tibi minus exhibuit, qui se ipsum pro te tradidit? Et dubitas quod tibi donet vitam suam, qui tecum communicavit mortem suam? Quid retribuemus ei? Si non est quod ei retribuamus, ab ipso accipiamus quod ei offeramus. Hoc a te querit Christus, hoc tibi dicit: Quod feci pro te, hoc et tu fac pro me; animam meam posui pro te, et tu pro fratribus tuis animam tuam pone. Noli timere mortem, quia cum vincere non posses, ego sum mortuus, ut tu vinceres: vinceres, non per te, sed per me; quia et ego quod sum mortuus, non est propter me, sed propter te. Tu enim mori noveras, resurgere non noveras: suscepi mortem quam noveras, demonstravi resurrectionem quam ignorabas. Credendo ama resurgentem, ut per illum et tu resurgas. Diximus, et, quantum ille donavit, exposuimus has tres sententias, quod natus sit de virgine Maria, crucifixus sub Pontio Pilato et sepultus, tertia die a mortuis resurrexerit. Si enim de singulis, ut dignum est, loqui possemus, prolixitas sermonis fastidium vobis quam delectationem inculceret.

CAPUT VII. — 16. De ascensione Domini et sessione ad dexteram Patris. Quia ergo diximus, quousque ille altissimus descenderit propter nos; nunc dicamus quomodo id quod suscepit ex nobis, in cælum levaverit, ad dexteram Patris collocaverit, ac fidei nostræ certum pignus dederit, ut securæ sint membra de tanto capite, fideliterque sperent ad ipsum se posse pervenire, quem jam credunt ad dexteram Patris sedere. Assumptus in cælos. Sessionem istam, dilectissimi, non accipiat humanis membris positam, tanquam Pater sedeat in sinistra, ut Filius sedeat ad dexteram; sed ipsam dexteram intelligite potestatem, quam accepit homo ille susceptus a Deo, ut veniat judicaturus qui prius venerat judicandus. Ad hoc enim ascendit in cælum, ut fides suam impleat locum. Prædictum quippe hoc invenitur per David prophetam: ait enim, *Congregatio populorum circumdabit te, et propter hanc in altum regredere; Dominus judicat populos* (*Psal. vii, 8, 9*). Hoc quippe ait: Quoniam humiliatus es in forma servi usque ad crucis opprobrium (*Philipp. ii, 6*), et hi qui te viderunt crucifixum, aliqui crediderunt, multi dubitaverunt; resurgens a mortuis in altum regredere, super

¹ In Mss., *conspicit*.

² Sic Mss. At editi, *potius quam Pilatus*.

³ Et et Mss., *percolvit*.

⁴ Sic Et. et Mss. At Lov., *collidantur præsumentes*.

cœlos dignare ascendere : ut congregatio populi fidelis congregetur in unum per fidem, ut fides deducat eos ad speciem. Ipsa est virtus omnipotentiae tuæ, ut plus possis in ipsis fidelibus, quando absens ab eis in homine illo suscepto sentiris. Cæterum præsentia tuæ majestatis de cordibus fidelium tuorum nunquam discedis. Videte autem, dilectissimi, quid donaverit iste qui ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (*Psal.* LXVII, 19, et *Ephes.* IV, 8); videte quid donaverit. Venit mirabiliter, crevit mirabiliter, exhibuit multa miracula, quæ superius commemoravimus, salus æterna multis præstitit salutem. Qui infirmitates nostras suscepit, multas variasque infirmitates curavit. Circumdatus etiam tunc fuit multitudine populorum, quos adduxerat non fides, sed curiositas oculorum. Denique visa miracula multi laudabant, alii detrahebant. Nam inde est illud detractionis verbum dicentium, quod in Beelzebub principe dæmoniorum ejiceret dæmonia (*Luc.* XI, 15). Cum tanta tamen miracula faceret, contemptus est : non solum digne habitus non est, sed insuper occisus est. Quare non tunc factum est ut ejus præsentia numerus ille colligeretur, nisi quia oportebat impleri omnia quæ de eo erant scripta? Etenim quando illa agebantur, jam illi ab ipso præparabantur, jam captivitas eorum capta erat. Expectabatur ut ascenderet Salvator, et donaret dona. Quæ dona? Dona quæ acceperunt discipuli; quæ accepit Petrus, ut moreretur pro absente, quem desperando negaverat præsentem. Videte quid idem Petrus dicat in Epistola sua, quid effundat ex dono illo sancti Spiritus : *Credentes, inquit, in eum quem non videtis, gaudete inenarrabili gaudio* (1 *Petr.* I, 8). Gaudeamus et nos credendo in eum quem non videmus; ut securi illum videamus, cum ad ipsum pervenerimus. Veniet autem et ipse, sed non talis qualis antea venit.

CAPUT VIII. — 17. *Christus ad judicium in qua forma veniet.* Venturus est enim vivos et mortuos judicare. Veniet autem ut judicet qui stetit sub iudice; veniet in ea forma in qua iudicatus est, ut videant in quem pupugerunt. Cognoscant Judæi quem negaverunt : convincat eos ille homo susceptus, et ab eis crucifixus. Fortasse, dilectissimi, quoniam veritas evangelica non tacuit eum cum cicatricibus resurrexisse, qui posset si vellet de corpore suscitato et clarificato omnem maculam cujuslibet cicatricis abstergere (sed sciebat quare cicatrices in corpore suo servaret, ut vulnera dubitationis in cordibus discipulorum sanaret) : fortasse ergo, ut dixi, sicut demonstravit Thomæ, non credenti nisi tangeret et videret, ita etiam inimicis suis vulnera demonstraturus est sua. Propter quod dictum est per prophetam, *Videbunt in quem pupugerunt* (*Zach.* XII, 10) : non ut eis dicat, sicut Thomæ, *Quia vidisti, credidisti* (*Joan.* XX, 25-29); sed ut convincens eos Veritas dicat, *Ecce hominem quem crucifixistis, ecce Deum et hominem in quem credere nolulistis. Videtis vulnera quæ inflixistis, agnoscitis latus quod pupugistis : quoniam et per vos et propter vos apertum est, nec tamen intrare volulistis. Qui non estis redempti pretio mei sanguinis, non estis mei; discedite a me in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Sed illorum mors proficiat ad nostram salutem. Si illi contempserunt, nos timeamus eum qui sic venturus est judicare. Festinet unusquisque cum vivit, ut vivat; curret, ut ejus pretioso sanguine redimatur : ne cum non fuerit inventus in numero redemptorum, in numero maneat perditorum. Hic, hic dum vivitur, melior eligatur locus. Hic est tempus fidei. Cæterum, *In inferno, ait propheta, quis confitebitur tibi* (*Psal.* VI, 6)? Qui vult semper vivere, et non timere mortem, teneat vitam, ut mors superetur a vita. Qui non vult timere justam judicem judicantem, ipsum nunc sibi adhibeat defensorem.

CAPUT IX. — 18. *De Spiritu sancto. Adversus Arianos dicentes Patrem majorem, Filium minorem,*

¹ *Ec. et Mss., inflixistis.*

Spiritum sanctum multo inferiorem. Reselluntur adhuc Ariani. Credimus et in Spiritum sanctum. Spiritum sanctum Deum credimus æqualem Patri et Filio, quia simul est et in Patre et in Filio. Quomodo est in Patre? Filium audi : Spiritus, inquit, qui procedit a Patre, ipse introducet vos in omnem veritatem (*Joan.* XV, 26, et XVI, 13). Quomodo est in Filio? Ipse Filius post resurrectionem mittens discipulos suos prædicare Evangelium, insufflavit in faciem ipsorum, et ait illis : *Accipite Spiritum sanctum* (*Id.* XX, 22). Quomodo est Spiritus Patris? Ipse Dominus in Evangelio : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* X, 20). Quomodo est et Spiritus Filii? Apostolus dicit : *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, 9). Quomodo idem ipse Spiritus Patris et Filii procedens a Patre et Filio attestatur Filium suscepisse carnem? Joannes evangelista dicit : *Spiritus, inquit, nondum erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus* (*Joan.* VII, 39). Quando autem clarificatus est Filius, ipse dicit : *Aperti sunt, ait, cœli, et descendit super baptizatum Jesum Spiritus sanctus in specie columbæ, voxque facta est dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui* (*Matth.* III, 16 et 17).

19. Hæc tu; hæretice ariane, cum audis vel legis, Filium clarificatum, Spiritum sanctum in specie columbæ de cœlis esse transmissum : hac auctoritate carnalis tua cogitatio, et phantasia spiritus mali qui operatur in filiis diffidentiae, Patrem inducit majorem, quia visus non est; Filium minorem, quia visus est in homine; Spiritum sanctum Filio multo inferiorem, quia in specie apparuit columbæ. Dicis enim tibi, et perverse ratiocinaris : Quantum distat visibilis ab invisibili, tantum distat Filius a Patre; et quantum distat species hominis ab specie columbæ, tantum distat honor Filii ab honore Spiritus sancti. Hæc cogitans illi proximus es præcipitio erroris¹. Neque enim defuerunt qui hoc sentirent de anima humana, quod tu vis asserere de substantia divina. Introduxerunt enim quidam, pro meritis animas dari corporibus, et esse revolutiones et circulos. Propheta David divina voce disrumpens, *In circuitu, inquit, impii ambulant. Qui talia credunt vel prædicant, impii sunt. Et tanquam ei Deus diceret, Quid tu de propagine hominum sentis? secutus adjunxit, Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum* (*Psal.* XI, 9). Sed hæc alia quæstio est, in qua nunc non opus est diutius immorari. Verumtamen quia de specie hominis et columbæ nostra tecum, hæretice, est disceptatio : in hoc enim Filium ampliores esse Spiritu sancto dicis, quia pro dignitate gradus sui, sicut multum distat inter naturam hominis et columbæ, tantam distantiam vis esse Filii et Spiritus sancti : possem quidem tibi respondere, quia innocentiam quam habet columba, non habet homo : sed non dico; de illo enim homine agimus qui venit sine peccato. Sed si hoc te movet, quia Filius hominem suscepit, Spiritus in columba apparuit; movere te et hoc debet, quia et ipse homo a Filio Dei susceptus a Scriptura divina dictus est agnus. Nam et Joannes Baptista dicit : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (*Joan.* I, 29). Et Isaias propheta dicit : *Sicut ovis ad immolandum ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 7). Et Joannes apostolus in Apocalypsi dicit : *Vidi Agnum stantem quasi occisum* (*Apoc.* V, 6). Dic mihi, si valueris tu exponere, quare sit dictus agnus Filius Dei : exponam tibi et ego columbæ speciem Spiritus sancti. Si mihi dixeris, Agnus Filius Dei propter innocentiam : hoc et ego tibi de Spiritu sancto referam, Ideo columba Spiritus sanctus propter innocentiam. Si Christus agnus propter innocentiam, et Spiritus sanctus columba propter innocentiam : *custodi et tu innocentiam, et vide æquitatem* (*Psal.* XXXVI, 37). Vides æquitatem, si Patris et Filii et Spiritus sancti intelligis unitatem.

20. Sed adhuc vanas tuas machinas diversasque

¹ *Mss., Hæc cogitans ille, proximus est præcipitio erroris.*

comparationes de Patris et Filii et Spiritus sancti substantia, catholica doctrina suffodiatur; ut ædificium tuum, quod super arenam non super petram ædificas, flatu ventorum, divinorum scilicet eloquiorum, et pluvia gratiæ descendente subvertatur, subversumque fiat ruina magna. Quamvis nos invisibilem totam Trinitatem noverimus, credamus, teneamus: dic tu nobis, hæretice, quis sit ille qui apparuit Moysi in flamma ignis in monte Sina, cujus posteriora vidit Moyses ipso se Domino demonstrante. Nam cum ille quereretur faciem Dei videre, dicens, *Si inveni gratiam ante te, ostende mihi faciem tuam*; hoc ei Dominus respondit: *Ascende in Horeb, et sta super petram, et transiet claritas mea ante te, et posteriora mea videbis, facies autem mea non videbitur tibi* (Exod. xxxiii, 13-23). Quis est iste qui ducatum præbuit filiis Israel exeuntibus de Ægypto? Deus, ait liber Exodi, *præibat illos, die quidem in columna nubis, nocte autem in columna ignis* (Id. xiii, 21). Quis est iste? Pater est, an Filius? Si dixeris, Pater est: visus est ergo et Pater in aliqua specie. Non autem audes dicere, Filius est: ne rursus ipsius testimonio Moysi obruaris, *Tu es Deus solus, et alium non novimus absque te* (Deut. xxxii, 39). Ergo Deo Patri assignabis quod apparuit in columna ignis vel nubis. Si Deo Patri hoc assignabis, redi modo ad illam ratiocinationem tuam; et dic mihi quæ sit melior natura, ignis, nubis, aut hominis. Et si dixeris, ignis, vel, nubis, irrides non solum ab hominibus, qui certa ratione sunt præditi, non qui vestra vana seductione decepti; sed etiam ab ipsis pecoribus, quibus etsi non est rationalis intellectus, inest tamen naturalis sensus, qui non est attributus igni vel nubibus. Si autem dixeris, Hominis est melior: Filius a te demonstratur Patre major; quia Filius apparuit in homine, Pater apparuit in igne. Hoc, Ariani, secundum vos dictum sit: secundum rectam autem veramque doctrinam, quemadmodum non est Filius Patre major, quia Filius apparuit in homine, Pater in igne; sic non est Spiritus sanctus minor Filio, quia in specie apparuit columbæ. Divina illa substantia Trinitatis manens in se ipsa sicuti est, ut innovaret perditam, nostramque restauraret ruinam, pro captu hominum, et pro congruentia cujuslibet rei se visibiliter demonstravit¹; unitatem, æqualitatemque suam non amisit. In igne Deus, sed non est ignis: in homine Filius, sed non hoc solum quod videbatur erat, erat et quod latebat. Nam si totum quod videbatur erat, quid est quod dicebat discipulis suis: *Qui me diligit, diligitur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo me ipsum illi* (Joan. xiv, 21)? Quid manifestaturus erat, si totum quod videbatur erat? Ergo erat et quod latebat. Ita et Spiritus in columba apparuit, sed non columba erat Spiritus.

21. Totum hoc, homo, factum est propter te. Noli injuriam facere illi qui fecit te, ut consequaris ab illo, quod in isto sancto Symbolo sequitur:

CAPUT X. — *De remissione peccatorum.* Remissionem omnium peccatorum. Noli minorem prædicare eum qui te perducit ad regnum cælorum in remissione peccatorum. Sine ista fide si quis ad Baptismum accedit, ipse contra se januam indulgentiæ claudit. Nec propter aliud, dilectissimi, factum est ut et Pater mitteret Filium, et ipse Filius susciperet hominem sanandum, et Spiritus sanctus hoc effunderet donum, nisi ut nostræ animæ eruerentur a sarcinis peccatorum. Totum quidem hominem suscepit ille curandum; sed ampliorem curam demonstravit adhibendam esse animæ quam corpori. Namque cum ipse Salvator inter cætera miracula quæ præsens faciebat; paralyticum antiqua valetudine oppressum videret, prius ejus animam censuit esse sanandam, tunc demum etiam ejus corpori dignatus est donare salutem.

Fili, inquit, confide, quoniam remissa sunt tibi peccata tua. Magna salus non est contemnenda. Hanc appetere debet, quisquis interius et exterius salvus esse desiderat. *Mundate*, ait ipse Dominus, *quæ intus sunt; et quæ foris sunt, munda erunt* (Matth. xxv, 26). Verumtamen intentio illa perversa Judæorum, quæ non fideliter sequebatur Christum, sed ad hoc eum frequentabant, quia ei dolosi dolose insidias præparabant, quando audierunt Dominum paralytico dicentem, *Dimissa sunt tibi peccata tua*; continuo susurratio illa cogitationis pessimæ, ubi eos audiebat qui corda inspiciebat, *Quis est iste, inquit, qui peccata dimittit? Blasphematur: nemo enim potest dimittere peccata, nisi solus Deus.* Ille autem ut eis demonstraret se esse Deum, eorumque nequitiam ostenderet, ac suam demonstraret potentiam, ait illis: *Quid cogitatis nequam¹ in cordibus vestris? Quid est amplius dicere, Dimissa sunt tibi peccata; aut dicere, Surge et ambula? Ut noveritis autem quia habet potestatem Filius hominis in terra dimittendi peccata* (ait paralytico): *Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam.* Et statim surrexit, et tulit grabatum suum, et abiit (Id. ix, 2-7). O quam melius illi esset, si post acceptam remissionem peccatorum, non de lecto ad peccandum iterumurgeret; sed de sepulcro ad veram vitam liber securusque surgere! Non enim vacat, dilectissimi, quod ei dictum est, *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam.* Sic enim Dominus eum curari interius volebat, ut jam ulterius non laboraret². *Tolle autem grabatum tuum, quid est, nisi, porta rursus sarcinam delictorum tuorum? Non erunt scapulæ tuæ liberæ, portabis quod te premit, curvus eris sub onere, caput jam liberum iterum gravabitur servitute.* *Omnis enim, ait Dominus, qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii, 34). Si post remissionem peccatorum ille paralyticus ex hac vita migraret, plenam acciperet libertatem. Quod autem hic vivere postea permissus est; etsi non peccavit, quod credere difficile est; multum periclitatus est: quia tota hæc vita tentatio est (Job vii, 1). Quisquis itaque, dilectissimi fideliter credit, et hanc professionem fidei suæ, in qua remittuntur omnia peccata, indubitanter tenet atque amplectitur, præparet voluntatem suam voluntati Dei: ut si eum post Baptismum dignatus fuerit in hac vita aliquantulum detinere, iste non quiescat orare ac dicere, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me* (Psal. xxvi, 9, 10). Si autem dignatus fuerit liberum atque ab omni face peccati mundatum ad se evocare, incunctanter ac sine tristitia pergat ad eum, cum quo et per quem incipiat et ipse regnare; nec vehiculum mortis timeat, in quo prior ascendit ipse qui vocat. Sicut enim ipsum resurgendo perduxit ad Patrem, ita et te illi per resurrectionem representavit. Quia ut te invitaret ad cælum, ad terram descendit, sed non deseruit cælum.

CAPUT XI. — 22. *De carnis resurrectione.* In carnis resurrectionem. Resurrecturam esse omnem carnem, rationalem scilicet creaturam, fideliter teneamus. Hæc est summa fidei nostræ, quæ separat ab infidelibus. Neque enim de pecudibus vel cæteris animalibus, quibus non est attributa imago Creatoris, fas est nobis disputare. Isia enim omnia ad usus nostros creata esse cognoscimus. Legat quis quid Deus dixit homini, quando eum formavit atque benedixit, et inveniet ita scriptum in libro Geneseos: *Fecit Deus hominem, ad imaginem suam fecit illum; masculinum et feminam fecit eos, et benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini ejus; et habete potestatem piscium maris, pecorum terræ, volatilium cæli* (Gen. i, 27, 28). Ista ergo omnia propter usus nostræ infirmitatis, ut dixi, creata sunt. Sed quemadmodum non nobiscum resurgit nostra corruptio, neque infirmitas; ita nec ea quæ sunt necessa-

¹ In Mss., et pro congruentia sui cujusque rei se invisibiliter demonstravit. Erasmiana quoque editio habet, invisibiliter demonstravit.

¹ Ita Mss. At editi: *Quid cogitatis malum?*

² Sic Mss. Editi vero, *curari exterius volebat, ut jam interius non laborabat.*

ria nunc nostræ infirmitati. Qualia futura sint nostra corpora, Paulus dicit apostolus: *Seminatur, in corruptione, resurget in incorruptione; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur in contumelia, surget in gloria; seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (I. Cor. xv, 42-44). Incorruptio hæc, virtus, et gloria, et spiritus vivificans, faciet nos, sicut ipse Dominus promittere dignatus est, æquales Angelis Dei (Matth. xxi, 30); ut vivamus cum ipsis in æterna vita, in una immortalitate ac sempiterna patria. In qua patria vita nostra æterna ipse Christus erit: *Ipse enim est verus Deus et vita æterna* (I Joan. v, 20).

CAPUT XII. — 23. *De vita æterna.* Hoc sequitur etiam in isto sancto Symbolo, quod post resurrectionem carnis credamus. Et in vitam æternam. Non nostri jam dominabitur corruptio, immortally viventibus, et cum ipsa æterna vita manentibus. Neque enim indigebimus illic vestimento, ubi erimus immortalitate vestiti: nec cibus nobis deerit, quando ipse panis vivus, qui propter nos de cælo ad terras usque descendit, sui præsentia nostras animas satiabit: nec potus nobis deerit, præsentem fonte vitæ. Saturabit enim nos ab ubertate domus suæ, et torrente deliciarum suarum corda nostra rigabit. Æstus illic non patiemur: illic est enim refrigerium nostrum, qui nos sub umbra alarum suarum protegit et protegit (Psal. xxxv, 8-10). Frigus illic non patiemur: est enim ibi sol justitiæ; qui suo amore calefaciens corda nostra, radius divinitatis suæ illuminat oculos nostros, ut videant divinitatem æqualitatemque Patris et Filii et Spiritus sancti. Non ibi fatigabimur: nobiscum enim erit virtus nostra, cui nunc dicimus, *Diligam te, Domine, virtus mea* (Psal. xvii, 2). Non ibi dormiemus: non enim sunt ibi tenebræ, quæ excludere possint permanentem diem. Nulla ibi erit negotiatio, nulla servitus, nullum opus. Et quid illic acturi sumus? Fortasse illud quod Scriptum est: *Vacatè, et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. xlv, 11). Vacuitas ista contemplationis, erit opus nostræ actionis; ut contemplantes delectemur, et delectabiliter contempleremur videre. Quid videre? *Bona Domini* (Psal. xxvi, 13). Quæ bona? Possumus exprimere illud quod *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I Cor. ii, 9)? Possumus explicare quomodo erit *Deus omnia in omnibus*? Possumus explicare quomodo ipse Filius cum tradiderit regnum Deo et Patri (Id. xv, 28, 24), id est, sanctam congregationem fidelium, ita illum hominem susceptum ampliusque clarificatum non dimittat, ut tamen claritatem quam habet cum Patre antequam mundus fieret, ipsis jam fidelibus demonstrare non differat? Possumus explicare quemadmodum sponsa Ecclesia, quæ ex viris et feminis constat, omnis convertatur in virum perfectum, atque ita dignitatem virilem accipiat, ut tamen sponsæ nomen non perdat? Possumus explicare sanctorum corpora resuscitata, ex qua gloria in quam gloriam transseant? Possumus explicare quo Christum sequantur virgines, quo eum sequi nequeant non virgines, atque illas nescio quo ubique manens² secum ducat, nec

² In Mss., *ubi manens.*

tamen eas quæ non sunt virgines deserat? Quis audeat de his rebus positus in hac mortali carne quæ aggravat animam (Sap. ix, 15); aliquid dicere; cum Paulus apostolus hoc non valuit explicare, qui in isto positus corpore usque in tertium cælum gratia operante valuit ascendere (II Cor. xii)? Non simus curiosi ad investigandum quod Apostoli exprimere minime potuerunt. Certe ex me nemo scire quærat quod me nescire scio, nisi forte ut nescire discat quod sciri non posse sciendum est. Sed per fidem et patientiam et sanctam matrem Ecclesiam speremus nos accipere, quidquid magnis et pusillis dignatus fuerit ille donare.

CAPUT XIII. — 24. *Ecclesiæ catholicæ filios jubet cavere ab Arianis.* Sancta Ecclesia, in qua omnis hujus sacramenti terminatur auctoritas, mater et virgo, corpore casta, prole fecunda, sponsa Christi superius declarata, pie nutrit filios quos Deo Patri dignos assignare contendit. Filii boni amate tantam matrem, filii boni nolite deserere quotidie vos requirentem: *rependite vicem, amate amantem.* Tanta est, talis est, nobilis est, regia prole fecunda est. Non eam patiamini aut filiorum malorum, aut pessimorum servorum injuriis atque insidiis macerari: agite causas matris vestræ, exserite ejus amplissimam dignitatem. Servus malus non insultet dominæ; hæreticus arianus non insultet Ecclesiæ. Lupus est, agnoscite: serpens est, ejus capita conquassate. Blanditur, sed fallit: multa promittit, sed decipit. Venite, inquit, defendam: si necessitas est, pascam; si nuditas, vestiam: dabo pecuniam, statuam quid per singulos dies quisque accipiat. O lupe male! o serpens inique! o serve nequissime! dominam calcas, veram matrem impugnas, Christum exsufflas, catholicum rebaptizas; et quod est pessimum artis tuæ, alios potentia premis ut perdas, alios pecunia comparas quos occidas. Ergone, hæretice, ad hoc vestis nudum, ut exspolies intus Christo vestitum? Ad hoc pascis esurientem, ut animæ auferas cibum cœlestem? Ad hoc das pecuniam, ut sic tibi isti vendant Christum rebaptizandum, quemadmodum Judas Judæis Christum crucifigendum? *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii, 20). Pejora, hæretice, facis quam quæ fecit Judæus. Ecce enim Judæus etsi premio comparavit Christum occidendum, semel latus in cruce pendentis pupugit, sed totum ejus corpus integrum reservavit: tu vero ad hoc eum quotidie comparas pecunia, ut sedentis in cælo diversa laceres membra. Vos autem, dilectissimi, qui ab initio uberibus sanctæ matris Ecclesiæ nutriti, usque ad solidum cibum estis ab ea perducti, manete in ea. Si quis ejus vel disciplinam vel quamlibet admonitionem aspere tulit, et iratus abscessit, agnoscat matrem, redeat ad eam libenter: et hæc suscipit quæ requirit; gaudebitque filium perditum fuisse conversum. Sed licet multum gaudeat filium perditum fuisse conversum; stabilitatis dignitatem non quiescit prædicare secum permanentium filiorum.

DE SYMBOLO

AD CATECHUMENOS SERMO ALIUS (a).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pompæ diaboli, quibus renuntiant baptizandi.* Sacramentum Symboli quod accepistis, memoriæque mandatum pro vestra salute retinetis, noveritis hoc esse fidei catholicæ fundamentum, super quod ædificium surrexit Ecclesiæ, constructum manibus Apostolorum et Prophetarum. Ædificium enim domus Dei, lapides sunt vivi: quod

estis vos. Ita enim credentibus scribit Apostolus: *Nescitis, inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis* (I Cor. iii, 16)? Sed et apostolus Petrus alloquens fideles, *Vos, inquit, tanquam lapides vivi ædificamini in domum spiritualem*: (I Petr. ii, 5). Quisquis huic ædificio conjungi desiderat, renuntiet diabolo, pompis et angelis ejus. Pompæ diaboli sunt quæque illicita desideria, quæ turpant, non quæ ornant animam; ut sunt desideria carnis, desideria

(a) In ante editis, tom. 9: *Liber alius, seu tertius.*